

O'zbekiston respublikasi oliy va o'rta maxsus ta'lim vazirligi

Samarqand davlat arxitektura kurilish instituti

“KASB TA'LIMI” kafedrasi

Pedagogika.Psixologiya fanidan

РЕФЕРАТ

МАВЗУ: Zamonaviy o'qitish texnologiyalari

Бajardi. Абдураимова М

Текshirdi. Boboqulova М

Samarqand- 2016 yil

MAB3Y: Zamonaviy o'qitish texnologiyalari

REJA:

1. Ta'lim jarayonida interfaol metodlar
2. Shaxsga yo'naltirilgan o'qitish texnologiyalari
3. Ishbilarmonlik o'yinlar texnologiyasi

Mavzuning maqsadi: Bo'lajak o'qituvchilarda o'quv jarayonini interfaol ta'lim metodlari asosida tashkil etish ko'nikmalarini shakllantirish. Shaxsga yo'naltirilgan o'qitish texnologiyalarining mohiyati, amaliy ishbilarmonlik o'yinlar, muammoli-modulli o'qitish texnologiyalari haqidagi bilimlarini paydo qilish

Dars o'tish vositalari: o'quv qo'llanma, dastur, plakatlar, kartochkalar, slaydlar, jadval va zaruriy adabiyotlar.

Zamonaviy ta'limni tashkil etishga qo'yiladigan muhim talablardan biri ortiqcha ruhiy va jismoniy kuch sarf etmay, qisqa vaq ichida yuksak natijalarga erishishdir. Qisqa vaqt orasida muayyan nazariy bilimlarni o'quvchilarga yetkazib berish, ularda ma'lum faoliyat yuzasidan ko'nikma va malakalarni hosil qilish, shuningdek, o'quvchilar foliyatini nazorat qilish, ular tomonidan egallangan bilim, ko'nikma hamda malakalar darajasini baholash o'qituvchidan yuksak pedagogik mahorat hamda ta'lim jarayoniga nisbatdan yangicha yondashuvni talab etadi.

Bugungi kunda bir qator rivojlangan mamlakatlarda bu borada katta tajriba to'plangan bo'lib, ushbu tajriba asoslarini tashkil etuvchi metodlar iinterfaol metodlar nomi bilan yuritilmoqda. Quyida ta'lim amaliyotida foydalanilayotgan interfaol metodlardan bir nechtasining mohiyati va ulardan foydalanish borasida so'z yuritamiz.

«Fikriy hujum» («Mozgovaya ataka») metodi. Mazkur metod o'quvchilarning mashg'ulotlar jarayonidagi faolliklarini ta'minlash, ularni erkin fikr yuritishga rag'batlantirish hamda bir fikrlash inersiyasidan ozod etish, muayyan mavzu yuzaidan rang-barang g'oyalarni to'plash, shuningdek, ijodiy vazifalarni hal etish yechish jarayoning dastlabki bosqichida paydo bo'lgan fikrlarni yengishga o'rgatish uchun xizmat qiladi. «Fikriy hujum» metodi A.F.Osborn tomonidan ta'vsiya etilgan bo'lib, uning asosiy tamoyili va sharti mashg'ulot (bahs)ning har bir ishtrokchisi tomonidan o'rtaga tashlanayotgan fikrga

nisbatan tanqidni mutlaqo ta'qiqlash, har qanday luqma va hazil- mutoyibalarni rag'batlantirishdan iboratdir. Bundan ko'zlangan maqsad o'quvchilarning mashg'ulot (bahs) jarayonidagi erkin ishtirokini ta'minlashdir. Ta'lim jarayonida ushbu metoddan samarali va muvaffaqiyatli foydalanish o'qituvchining pedagogik mahorati va tafakkur ko'lamining kengligiga bog'liq bo'ladi. «Fikriy hujum» metodidan foydalanish chog'ida o'quvchilarning soni 15 nafardan oshmasligi maqsadga muvofiqdir. Ushbu metodga asoslangan mashg'ulot bir soatga qadar tashkil etilishi mumkin.

«Yalpi fikriy hujum» metodi. Ushbu metod J.Donald Filips tomonidan ishlab chiqilgan bo'lib, uni bir necha o'n (20-60) nafar o'quvchilardan iborat sinflarda qo'llash mumkin.

Metod o'quvchilar tomonidan yangi g'oyalarning o'rtaga tashlanishi uchun sharoit yaratib berishga xizmat qiladi. Har bir 5 yoki 6 nafar o'quvchilarni o'z ichiga olgan guruhlariga 15 daqiqa ichida ijobiy hal etilishi lozim bo'lgan turli xil topshiriq yoki ijodiy vazifalar beriladi. Topshiriq va ijodiy vazifalar belgilangan vaqt ichida ijobiy hal etilgach, bu haqida guruh a'zolaridan biri axborot beradi.

Guruh tomonidan berilgan axborot (topshiriq yoki ijodiy vazifaning yechimi) o'qituvchi va boshqa guruhlar a'zolari tomonidan muhokama qilinadi va unga baho beriladi. Mashg'ulot yakunida o'qituvchi berilgan topshiriq yoki ijodiy vazifalarning yechimlari orasida eng yaxshi va o'ziga xos deb topilgan javoblarni e'lon qiladi. Mashg'ulot jarayonida guruh a'zolarining faoliyatlari ularning ishtiroklari darajasiga ko'ra baholab boriladi.

«Fikrlarning shiddatli hujumi» metodi. So'z yuritilayotgan metod Ye.A.Aleksandrov tomonidan asoslangan hamda G.Ya.Bush tomonidan qayta ishlangan.

«Fikrlarning shiddatli hujumi» metodining mohiyati quyidagichadir;

-jamoa orasida muayyan topshiriqlarni bajarayotgan har bir o'quvchining shaxsiy imkoniyatlarini ro'yobga chiqarishga ko'maklashish;

-o'quvchilarda ma'lum jamoa (guruh) tomonidan bildirilgan fikrga qarshi g'oyani ilgari surish layoqatini yuzaga keltirishdan iboratdir.

Yuqorida mohiyati bayon etilgan «Fikrlarning shiddatli hujumi» metodni ijtimoiy, gumanitar va tabiiy yo'nalishlardagi fanlar yuzasidan tashkil etiladigan mashg'ulotlar jarayonida birdek muvaffaqiyatli qo'llash mumkin.

Metodni qo'llash jarayonida quyidagi holatlar yuzaga keladi;

- 1) o'quvchilar tomonidan muayyan nazariy bilimlarning puxta o'zlashtirilishiga erishish;
- 2) vaqtni iqtisod qilish;
- 3) har bir o'quvchini faollikka undash;
- 4) ularda erkin fikrlash layoqatini shakllantirish.

Ushbu metoddan foydalanishga asoslangan mashg'ulot bir necha bosqichda tashkil etiladi. Ular quyidagilardir.

«6x6x6» metodi. Ushbu metod yordamida bir vaqtning o'zida 36 nafar o'quvchini muayyan faoliyatiga jalb etish orqali ma'lum topshiriq yoki masalani hal etish, shuningdek guruhlarining har bir a'zosi imkoniyatlarini aniqlash, ularning qarashlarini bilib olish mumkin. «6x6x6» metodi asosida tashkil etilayotgan mashg'ulotda har birida 6 nafardan ishtirokchi bo'lgan 6ta guruh o'qituvchi tomonidan o'rta tashlangan muammo (masala)ni muhokama qiladi. Belgilangan vaqt nihoyasiga yetgach o'qituvchi 6 ta guruhni qayta tuzadi. Qaytadan shakllangan guruhlarining har birida avvalgi 6 ta guruhdan bittadan vakil bo'ladi. Yangi shakllangan guruh a'zoari o'z jamoadoshlariga avvalgi guruhi tomonidan muammo (masala) yechimi sifatida taqdim etilgan xulosani bayon etib beradilar va mazkur yechimlarni birgalikda muhokama qiladilar.

«6x6x6» metodining afzallik jihatlari quyidagilardir;

- 1) guruhlarining har bir a'zosini faol bo'lishga undaydi;
- 2) ular tomonidan shaxsiy qarashlarning ifoda etilishini ta'minlaydi;
- 3) guruhning boshqa a'zolarining fikrlarini tinglay olish ko'nikmalarini hosil qiladi;
- 4) ilgari surilayotgan bir necha fikrni umumlashtira olish, shuningdek, o'z fikrni himoya qilishga o'rgatadi.

Eng muhimi mashg'ulot ishtirokchilarining har bir qisqa vaqt (20) daqiqa mobaynida ham munozara qatnashchisi, ham tinglovchi, ham ma'ruzachi sifatida faoliyat olib boradi.

Ushbu metodni 5, 6, 7 va hatto 8 nafar o'quvchidan iborat bo'lgan guruhlarda ham qo'llash mumkin. Biroq yirik guruhlar o'rtasida «6x6x6» metodi qo'llanilganda vaqtni ko'paytirishga to'g'ri keladi. Chunki bunday mashg'ulotlarda munozara uchun ham, axborot berish uchun ham bir muncha ko'p vaqt talab etiladi. Suz yuritilayotgan metod qo'llanilayotgan mashg'ulotlarda guruhlar tomonidan bir yoki bir nechta mavzu (muammo)ni muhokama qilish imkoniyati mavjud.

«6x6x6» metodidan ta'lim jarayonida foydalanish o'qituvchidan faollik, pedagogik mahorat, shuningdek, guruhlarni maqsadga muvofiq shakllantira olish layoqatiga ega bo'lishini talab etadi. Guruhlarning to'g'ri shakllantirilmasligi

topshiriq yoki vazifalarning to'g'ri hal etilmasligiga sabab bo'lishi mumkin. «6x6x6» metodi yordamida mashg'ulotlar quyidagi tartibda tashkil etiladi;

1. O'qituvchi mashg'ulot boshlanishidan oldin 6ta stol atrofiga 6tadan stul qo'yilib chiqadi.
2. O'quvchilar o'qituvchi tomonidan 6ta guruhga bo'linadilar. O'quvchilarni guruhga bo'lishda o'qituvchi quyidagicha yo'l tutishi mumkin; 6ta stolning har biriga muayyan obyekt surati chizilgan lavhani qo'yib chiqadi. Mashg'ulot ishtirokchilariga turli obyektlar surati tasvirlangan (jami 36 ta) varaqchalardan birini olish taklif etiladi. Har bir o'quvchi o'zi tanlagan varaqchada ta'svirlangan surat bilan nomlanuvchi stol atrofiga qo'yilgan stuldan joy egallaydi.
3. O'quvchilar joylashib olganlaridan so'ng o'qituvchi mashg'ulot mavzusini e'lon qiladi hamda guruhlarga muayyan topshiriqlarni beradi. Ma'lum vaqt belgilanib, munozara jarayoni tashkil etiladi.
4. O'qituvchi guruhlarning faoliyatini kuzatib boradi, kerakli o'rinlarda guruh a'zolariga maslaxatlar beradi, yo'l - yo'riqlar ko'rsatadi hamda guruhlar tomonidan berilgan topshiriqlarning to'g'ri hal etilganligiga ishonch hosil qilgandan so'ng guruhlardan munozaralarni yakunlashlarini so'raydi.
5. Munozara uchun belgilangan vaqt nihoyasiga yetgach, o'qituvchi guruhlarni qaytadan shakllantiradi. Yangidan shakllangan har bir guruhda avvalgi 6 ta guruhning har biridan bir nafar vakil bo'lishga alohida e'tibor qaratiladi. O'quvchilar o'z o'rinlarini almashtirib olganlaridan so'ng belgilangan vaqt ichida guruh a'zolari avvalgi guruhlarga topshirilgan vazifa va uning yechimi xususida guruhdoshlariga so'zlab beradilar. Shu tartibda yangidan shakllangan guruh avvalgi guruhlar tomonidan qabul qilingan xulosalar (topshiriq yechimlari)ni muhokama qiladilar va yakuniy xulosaga keladilar.

«Aqliy hujum» metodi. Mazkur metod muayyan mavzu yuzasidan berilgan muammolarni hal etishda keng qo'llaniladigan metod sanalib, u mashg'ulot ishtirokchilarini muammo xususida keng va har tomonlama fikr yuritish, shuningdek, o'z ta'savvurlari va g'oyalaridan ijobiy foydalanish borasida ma'lum ko'nikma hamda malakalarni hosil qilishga rag'batlantiradi. Ushbu metod yordamida tashkil etilgan mashg'ulotlar jarayonida ixtiyoriy muammolar yuzasidan bir necha original yechimlarni topish imkoniyati tug'iladi. «Aqliy hujum» metodi tanlab olingan mavzular doirasida ma'lum qadriyatlarni aniqlash, ayni vaqtda ularga muqobil bo'lgan g'oyalarni tanlash uchun sharoit yaratadi.

Mashg'ulotlar jarayonida «Aqliy hujum» metodidan foydalanishda bir necha qoidalarga amal qilish talab etiladi. Ushbu qoidalar quyidagilardir.

1. Mashg'ulot ishtirokchilarini muammo doirasida keng fikr yuritishga undash, ular tomonidan kutilmagan mantiqiy fikrlarning bildirilishiga erishish.
2. Har bir o'quvchi tomonidan bildirilayotgan fikr yoki g'oyalar miqdori rag'batlantirilib boriladi. Bu esa bildirilgan fikrlar orasidan eng maqbullarini tanlab olishga imkon beradi. Bundan tashqari fikrlarning rag'bantlantirilishi navbatidagi yangi fikr yoki g'oyalarning tug'ilishiga olib keladi.
3. Har bir o'quvchi o'zining shaxsiy fikr yoki g'oyalariga asoslanishi hamda ularni o'zgartirishi mumkin. Avvalo bildirilgan fikr (g'oya)larni umumlashtirish, turkumlashtirish yoki ularni o'zgartirish ilmiy asoslangan fikr (g'oya)larning shakllanishiga zamin hozirlaydi.
4. Mashg'ulot jarayonida o'quvchilarning har qanday faoliyatlarini standart talabalar asosida nazorat qilish, ular tomonidan bildirilayotgan fikrlarni baholashga yo'l qo'yilmaydi. Agarda ularning fikr (g'oya)lari baholanib boriladigan bo'lsa, o'quvchilar o'z diqqatlarini shaxsiy fikrlarini ximoya qilishga qaratadilar, oqibatda ular yangi fikrlarni ilgari surmaydilar. Mazkur metodni qo'llashdan ko'zlangan asosiy maqsad o'quvchilarni muammo xususida keng va chuqur fikr yuritishga **rag'bantlashtirish ekanligini e'tibordan chetda qoldirmagan holda ularning** faoliyatlarini baholab borishning har qanday usulidan voz kechish maqsadga muvofiqdir. Ushbu metoddan samarali foydalanish maqsadida quyidagi qoidalarga amal qilish lozim;
 - O'quvchilarning o'zlarini erkin his etishlariga sharoit yaratib berish;
 - G'oyalarni yozib borish uchun yozuv taxtasi yoki varaqlarni tayyorlab qo'yish;
 - Muammoni aniqlash;
 - Mashg'ulotlar jarayonida amal qilinishi lozim bo'lgan shartlarni belgilash (O'quvchilar tomonidan bildirilayotgan har qanday g'oya baholanmaydi, O'quvchilarning mustaqil fikr yuritishlari, shaxsiy fikrlarini ilgari surishlari uchun qulay muhit yaratiladi, g'oyalarning turlicha va ko'p miqdorda bo'lishiga ahamiyat qaratiladi, boshqalar tomonidan bildirilayotgan fikrlarni yodda saqlash, ularning fikrlariga tayangan holda yangi fikrlarni bildirish, bildirilgan fikrlar asosida muayan xulosalarga kelish kabi harakatlarning o'quvchilar tomonidan sodir etilishiga erishiladi;
 - Bildirilayotgan g'oyalarni ularning mualliflari tomonidan asoslanishiga erishish va ularni yozib olish;
 - Qog'oz varaqlari g'oyalar bilan to'lgandan so'ng ularni yozuv taxtasiga osib qo'yish;
 - Boshqalar tomonidan bildirilgan fikrlar ustidan kulish, kinoyali sharhlarning bildirilishiga yo'l qo'ymaslik;
 - Yangi g'oyalarni bildirish davom etayotgan ekan, muammoning yagona to'g'ri yechimini e'lon qilishga shoshilmaslik.

«Klaster» metodi. Klaster metodi pedagogik, didaktik strategiyaning muayyan shakil bo'lib, u o'quvchilarga ixtiyoriy muammo (mavzu)lar xususida erkin, ochiq o'ylash va shaxsiy fikrlarni bemalol bayon etish uchun sharoit yaratishga yordam beradi. Mazkur metod turli xil g'oyalar o'rtasidagi aloqalar to'g'risida fikrlash imkoniyatini beruvchi to'zilmanni aqlashni talab etadi. «Klaster» metodi aniq obyektga yo'naltirilmagan fikrlash shakli sanaladi. Undan foydalanish inson miya faoliyatining ishlash tamoyili bilan bog'liq ravishda amalga oshadi. Ushbu metod muayyan mavzuning o'quvchilar tomonidan chuqur hamda puxta o'zlashtirilguniga qadar fikrlash faoliyatining bir maromda bo'lishini ta'minlashga xizmat qiladi.

Stil va Stil g'oyasiga muvofiq ishlab chiqilgan «Klaster» metodi puxta o'ylangan strategiya bo'lib, undan o'quvchilar bilan yakka tartibda yoki guruh asosida tashkil etiladigan mashg'ulotlar jarayonida foydalanish mumkin. Guruh asosida tashkil etilayotgan mashg'ulotlarda ushbu metod guruh a'zolari tomonidan bildirayotgan g'oyalarning majmui tarzida namoyon bo'ladi. Bu esa guruhning xar bir a'zosi tomonidan ilgari surilayotgan g'oyalarni uyg'unlashtirish hamda ular o'rtasidagi aloqalarni topa olish imkoniyatini yaratadi.

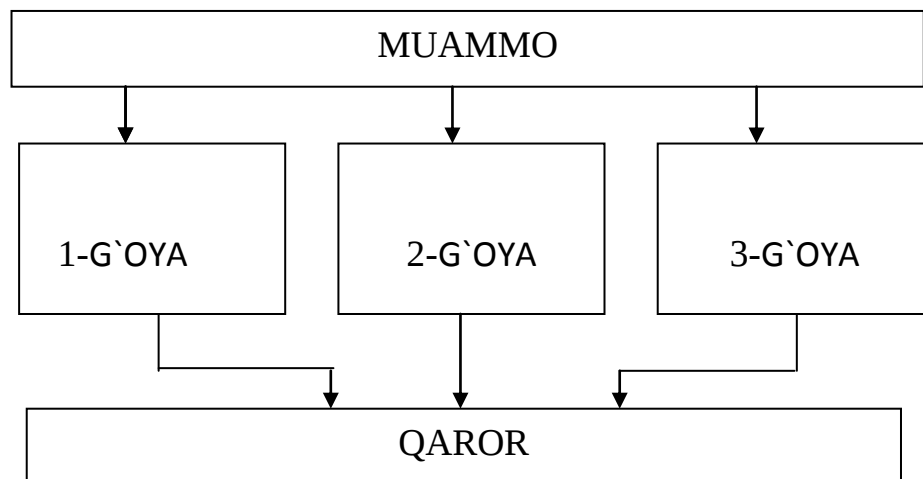
«Klaster» metodidan foydalanishda quyidagi shartlarga rioya qilish talab etiladi;

- Nimaniki o'ylagan bo'lsangiz shuni qog'ozga yozing. Fikringizning sifati to'g'risida o'ylab o'tirmay, ularni shunchaki yozib boring.
- Yozuvingizning orfografiyasiga yoki boshqa jihatlariga e'tibor bermang.
- Belgilangan vaqt nihoyasiga yetmaguncha yozishdan to'xtamang. Agar ma'lum muddat biror bir g'oyani o'ylay olmasangiz, u holda qog'ozga biror narsaning rasmini chiza boshlang. Bu harakatni yangi g'oya tug'ilguniga qadar davom ettiring.
- Muayyan tushuncha doirasida imkon qadar ko'proq yangi g'oyalarni ilgari surish hamda mazkur g'oyalar o'rtasidagi o'zaro aloqadorlik va bog'liqlikni ko'rsatishga harakat qiling. G'oyalar yig'indisining sifati va ular o'rtasidagi aloqalarni ko'rsatishni cheklamang.

«Qarorlar shajarasi» («Qarorlar qabul qilish texnologiyasi») metodi

«Qarorlar shajarasi» metodi muayyan fan asoslari borasidagi bir qadar murakkab mavzularni o'zlashtirish, ma'lum masalalarni har tomonlama, puxta taxlil etish asosida ular yuzasidan muayyaan xulosalarga kelish, bir muammo xususida bildirilayotgan bir necha xulosalar orasidan eng maqbul hamda to'g'risini topishga yo'naltirilgan texnik yondashuvdir. Ushbu metod, shuningdek, avvalgi vaziyatlarda qabul qilingan qaror (xulosa)lar mohiyatini yana bir bora tahlil etish va uni mukammal tushunishga xizmat qiladi. Guruh yoki

sinf o'quvchilari ishtirokida qo'llaniladigan «Qarorlar shajarasi» bir necha o'n nafar o'quvchilarning bilimlari darajasini aniqlash, ularning fikrlarini jamlash a baholash imkonini beradi. Ta'lim jarayonida mazkur metodning qo'llanilishi muayyan muammo yuzasidan oqilona qaror qabul qilish (xulosaga kelish)da o'quvchilar tomonidan bildirilayotgan har bir variant, ularning maqbul hamda nomaqul jixatlarini mufassal tahlil etish imkoniyatini yaratadi. Mashg'ulot jarayonida o'quvchilar quyidagi chizma asosida tuzilgan jadvalni to'ldiradilar:

Qarorlar shajarasi metodi quyidagi shartlar asosida qo'llaniladi:

1. O'qituvchi mashg'ulot boshlanishidan oldin munozara, tahlil uchun mavzuga oid biror muammoni belgilaydi. Guruhlar tomonidan qabul qilingan qarorlarni yozish uchun plakat tayyorlaydi.
2. O'qituvchi o'quvchilarni 4 yoki 6 nafar kishilardan iborat guruhlariga ajratadi. Muammoning hal etilishi, u borada eng maqbul qarorning qabul qilinishi uchun muayyan vaqt belgilanadi.
3. Qarorni qabul qilish jarayonida guruhlarining har bir a'zosi tomonidan bildirilayotgan variantlarning maqbullik hamda nomaqbullik darajalari batafsil muhokama qilinadi. Har bir variantning afzallik va noafzallik jihatlari yozib boriladi. Bildirilgan variantlar asosida muammoni ijobiy hal etishga xizmat qiluvchi usul xususida guruh a'zolari bir to'xtamga kelib oladilar.
4. Munozara uchun ajratilgan vaqt nihoyasiga yetgach, har bir guruh a'zolari o'z guruhi qarori borasida axborot beradilar. Zarur hollarda o'qituvchi rahbarligida

barcha o'quvchilar bildirilgan xulosalarni bir-biri bilan qiyoslaydilar. Agarda barcha guruhlar tomonidan bir xil qarorga kelingan bo'lsa, o'qituvchi buning sababini izohlaydi.

Shaxsga yo'naltirilgan o'qitish texnologiyalari. O'qitish jarayonida, pedagog texnologiyalar talablari asosida ifoda etilgan, o'quv maqsadlariga erishiladi. Ilmiy-texnik taraqqiyot jadallashgan davrda o'qitish samaradorligi, asosan, o'quvchining o'qitish jarayonidagi o'rni, pedagogning unga bo'lgan munosabatiga bog'liq bo'ladi. Bu yerda o'qitish texnologiyasining ikki turini ajratib ko'rsatish mumkin avtoritar va shaxsga yo'naltirilganlar.

Avtoritar texnologiyada, pedagog yagona subyekt sifatida namoyon bo'ladi, talabalar esa faqatgina «obyekt» vazifasini bajaradi xolos. Bunda talabaning tashabbusi va mustaqilligi yo'qoladi, o'qitish majburiy yo'sinda amalga oshiriladi. Odatdagi an'anaviy o'qitish, avtoritar texnologiyaga taalluqlidir. Bunda, avvalo A.Komenskiy tomonidan ifoda etilgan, didaktika tamoyillariga asoslangan o'qitishning sinf-dars tizimida tashkil etish nazarida tutildi. Hanuzgacha dunyoda eng ko'p tarqalgan o'qitishning sinf-dars tizimi, quyidagi xususiyatlari bilan ajralib turadi:

- Yoshi va tayyorgarlik darajasi taxminan bir xil bo'lgan talabalar sinfini tashkil etadi:
- Sinf yagona o'quv reja, yagona o'quv dasturlar va yagona mashg'ulotlar jadvali bilan shug'ullanadi:
- Mashg'ulotlarning asosiy birligi dars bo'lib, u bitta fanning bitta mavzuga bag'ishlanadi va o'quvchi tomonidan boshqariladi:
- O'quv kitoblari asosan uy ishlari uchun qo'llaniladi.

An'anaviy o'qitish asosan bilim, o'quv va ko'nikmalarni o'zlashtirishga qaratilgan bo'lib, shaxsning rivojlanishini ko'zda tutmaydi.

An'anaviy o'qitish asosini, Ya.A.Komenskiy tomonidan tuzilgan pedagogika tamoyillari tashkil etadi:

-ilmiylik:

-tabiatga monandlik (o'qitish rivojlanish bilan belgilanadi, ammo shakllanmaydi)

-uzviylik va tizimlik:

-o'zlashtiruvchanlik (ma'lumdan noma'lumga, soddadan murakkabga)

-mustahkamlik (takrorlash, takrorlash...)

-onglililik va faollik (qo'yilgan maqsadni bilgan va buyruqlarni bajarishga faol bo'lgan)

-nazariyaning amaliyot bilan bog'liqligi:

-yoshi va individual xususiyatlarini hisobga olish:

An'anaviy o'qitish quyidagi xususiyatlarga ega: zo'ravonlik pedagogikasi, o'qitishning tushuntiruv-ko'rgazmali usuli, ommaviy o'qitish. An'anaviy o'qitishda avtoritarlik quyidagi shaklda namoyon bo'ladi: talaba bu hali to'la shakllanmagan shaxs, u faqat bajarishi zarur, pedagog esa- bu sardor hakam, yagona tashabuskor shaxs.

Zamonaviy an'anaviy o'qitish esa, o'qitishning texnik vositalarini qo'llab, didaxografiyadan foydalanishdan iborat bo'ladi. Shaxsga yo'naltirilgan-texnologiyalarda, talaba shaxsi pedagogik jarayon markaziga qo'yiladi, uning rivojlanishiga va tabiiy imkoniyatlarni ro'yobga chiqarishga qulay shart-sharoitlar yaratiladi:

Kadrlar tayyorlash milliy dasturda O'zbekiston Respublikasidagi ta'lim tizimining milliy modeliga alohida e'tibor qaratilgan. Bu model 5 tarkibiy qismdan iborat: shaxs, davlat va jamiyat, uzluksiz ta'lim, fan ishlab chiqarish. Bu yerda ta'lim milliy modelining asosiy tarkibiy qismi – «shaxs» birinchi o'rinda turadi. Boshqacha aytganda butun ta'lim tizimi, shu jumladan o'qitish shaxsga yo'naltirilgan bo'lishi lozim.

Shuning uchun zamonaviy texnologiyalarda pedagogik jarayon, o'qitishning shaxsga yo'naltirilgan texnologiyalari asosida amalga oshirilishi lozim.

Hayot dialektikasi shundan iboratki, doimo yangi avlod, oldingi avloddan ko'ra rivojlanganroq bo'ladi. Ilmiy texnik taraqqiyotning keskin yuksalish davrigacha fan, texnika va texnologiyalar rivoji evolyusion, past sur'atlarda amalga oshar edi. Shuning uchun ketma-ket keluvchi avlodlarning rivojlanish darajasi deyarli farq qilmas edi. Bunday sharoitlarda Ya.A. Komensiyning o'qitishining avtoritar texnologiyasini, an'anaviy sinf dars tizimi dunyoga keladi.

Ilmiy texnik taraqqiyotning keskin yuksalish davrida (asrning ikkinchi yarmi), fan-texnika texnologiyalar yuqori sur'atlarda rivojlanayotgan davrda, bir avlod hayoti davomida fanning rivoji insoniyatning butun tarixidagidan ko'ra ko'piroq bo'lgan bu davrda, o'qitishning an'anaviy tizimi o'z umrini oxiriga yetdi. Hozirgi zamon avlodning rivojlanish sur'ati oldingilardan ko'ra ancha yuqori bo'lganligi sababli, o'qitishning an'anaviy tizimi, rivojlanishga to'sqinlik qila boshladi. Bunday sharoitlarda taraqqiyot, faqat xar bir shaxsning mavjud

imkoniyatlarini to'la ro'yobga chiqarish asosida amalga oshirilishi mumkin. Axborotning hajmi, xilma-xilligi, egallashga moyilligi va vositalarning yetarliligi samarali individual va mustaqil o'qitishni tashkil etish uchun zaruriy shart-sharoitlar yaratadi. O'qitishni jadallashtirish maqsadida pedagogning talabaga bo'lgan munosabati jihatidan «sardor» likdan, uning sherigiga aylanish zarur.

O'qitishni shaxsga yo'naltirilgan texnologiyalariga quyidagi asosiy tamoyillar xos bo'ladi:

- insonparvarlik - ya'ni insonga har tomonlama hurmat va muhabbat ko'rsatish, unga yordamlashish, uning ijodiy qobiliyatiga ishonch bilan qarash, zo'rlashdan to'la voz kechish;
- hamkorlik – ya'ni pedagog va talabalar munosabatidagi demokratizm, tenglik, sheriklik;
- erkin tarbiyalash – ya'ni shaxsga uning hayot faoliyatini keng yoki tor doirasida tanlab olish erkinligi va mustaqilligini berish, natijalarini tashqi ta'sirdan emas, ichki hissiyotlardan keltirib chiqarish. Shaxsga yo'naltirilgan texnologiyalarning kommunaktiv asosi-pedagogik jarayonda talabga insoniy-shaxsiy yondashuv hisoblanadi.

Shaxsga yangicha qarash quyidagilardan iborat bo'ladi;

- pedagogik jarayonda shaxs obyekt emas, su'bekt hisoblanadi;
- har bir talaba qobiliyat egasi, ko'pchiligi esa iste'dod egasi hisoblanadi;
- yuqori etnik qadriyatlar (saxiylik, muhabbat, mehnatsevarlik, vijdon va boshqalar) shaxsning ustuvor hislatlari hisoblanadi;

Munosabatlarda demokratlashtirish quyidagilarni o'z ichiga oladi;

- talaba va pedagog huquqlarini tenglashtirish,
- talabaning erkin tanlab olish huquqi;
- xatoga yo'l qo'yish huquqi;
- o'z nuqtai nazariga ega bo'lish huquqi;
- pedagog va talabalar munosabati zayli; ta'qiqlamaslik; boshqarish emas, birgalikda bajarish; majburlash emas, ishontirish; buyurish emas, tashkil etish; chegaralash emas, erkin tanlab olishga imkon berish.

Yangi munosabatlarning asosiy mazmuni, hozirgi zamon sharoitida samarali natija bermaydigan va noinsoniy hisoblanadigan zo'ravonlik pedagogikasidan voz kechishdir. Muammo bu tamoyilni mustaqillashtirishda emas, balki uning oqilona mezonlarini aniqlashdadir. Umuman olganda tarbiya jarayonida zo'ravonlik mumkin emas, ammo jazolash insonni kamsitadi, ezadi, rivojlanishni susaytiradi, uning qulchilik hususiyatlarini shakllantiradi.

Majburlashsiz o'qitish quyidagilar bilan belgilanadi.

- ishonchga asoslangan majburlashsiz talabchanlik;
- o'quv materialiga qiziqish uyg'otish, bilishga va faol ijodiy fikrlashga rag'batlantirish;
- talabalarning mustaqilligi va tashshabusiga tayanish;
- jamoa orqali bilvosita talablarni amalga oshirish.

Individuval yondashuvning yangi talqini quyidagilardan iborat;

- o'rtacha talabaga yo'naltirishdan voz kechish;
- shaxsning yaxshi xislatlarini izlash;
- shaxs rivojlanishining individual dasturlarini tuzish va unga tuzatishlar kiritish;

Shaxsiy yondashishda birinchi navbatda quyidagilar zarur bo'ladi;

- har bir talaba qiyofasida noyob shaxsni ko'rish, uni hurmat qilish, tushunish, qabul qilish, unga ishonish. Pedagogda barcha talabalar iste'dodli ishonch bo'lishi kerak;
- shaxsga, yutuqni ma'qullovchi, qo'llab-quvvatlovchi, xayrixoh vaziyatlar yaratish, ya'ni o'qish xursandchilikni olib kelishi kerak;
- bevosita majburlashga yo'l qo'ymaslik, qoloqlikka va boshqa kamchiliklarga urug' bermaslik, uning nafsoniyatiga tegmaslik;
- pedagogik jarayonda, talabalarni o'z qobiliyatlarini ro'yobga chiqarishga imkoniyat berish va ko'maklashish;

Oliy, o'rta maxsus va kasbiy ta'lim tizimi uchun, o'qitishning shaxsga yo'naltirilgan texnologiyalariga quyidagilarni kiritish mumkin; ishbilarmonliklar o'yinlari; muammoli o'qitish; tabaqalashtirilgan o'qitish; dasturlashtirilgan o'qitish; kompyuterlashtirilgan o'qitish; modulli o'qitish.

Amaliy o'yinlar. Amaliy yoki ishchan o'yinlar yoki mavzuni o'zlashtirish, takrorlash, ijodli qobiliyatlari rivojlantirish vazifalarini bajarish imkonini beradi. O'quv jarayonida amaliy o'yinlarni turli shakllaridan foydalanishadi: taqlid qilish, roli o'yinlar (teatr darslari va sahna ko'rinishlari va h.k.)

Taqlid qilish o'yinlari. Darsda birorta tashkilot, korxona ishi taqlid etiladi (ish yig'ilishi, ish rujasining muhokamasi, muzokaralar, munozaralarni olib borish, sud, patent tashkiloti, ilmiy kengashlarda chiqishlar va h.k.)

Rolli o'yinlarda o'quvchi turli xil xarakterli inson obraziga qalban kirishib ketadi. O'yinda o'quvchilarga asosan tugallanmagan vaziyatlar aks etgan, muamoli sahna ko'rinishi rollari beriladi. O'quvchilar ushbu muammoli rollarni mustaqil ravishda oxiriga yetkazib o'ynashlari shart.

Teatr dasturlarida rolli o'yinlar o'quvchilarni boshqa insonlarni tushunishga o'rgatadi. Ushbu usul o'quvchilarni mustaqil fikr yuritishga, xayotda har qanday sharoitda ham o'zini tuta bilishga tarbiyalanganligiga hamda mustaqil xayot kechirishdagi o'zini qarashlarini asoslab bera oladigan inson sifatida shakllantiradi.

1. tayyorlash bosqichida xayotdagi biror muammo, vaziyatni ko'rsatish uchun ssenariy tayyorlanadi. Masalan, sud jarayoni ilmiy kengashda muhokama, korxona rahbari qoshidagi ishchi yig'ilish va h.k. o'yinda qo'atnashuvchilarga yo'l – yo'ruqlar beriladi. O'yinni o'tkazish uchun ekspertlar tanlanadi. Qatnashuvchilar bu ekspertlarda o'yingacha kerakli ma'lumotlarni olishadi. O'quvchilar rollarini o'zlari tanlab olishi yoki o'qituvchi tomonidan bo'lib berilishi mukmin. Shundan so'ng, o'yinda qatnashuvchilar rollar ustida mashq qiladilar, ishlaydilar. Bu bosqich odatda 1,5 -2 haftaga cho'ziladi.

2. o'yinni o'tkazish bosqichida o'quvchilar o'zlariga bo'lib berilgan rollarni o'z mustaqil fikr g'oyalaridan kelib chiqib, xayotda shunday vaziyatda o'sha inson qanday yo'l tutardi, shular haqida fikr mulohaza yuritib o'ynaydilar. O'qituvchi o'yin davomida tomoshabin sifatida bo'ladi. Ayrim xollardagina o'yinga aralashishi mumkin.. bunda qisqa, aniq va lo'nda harakat qilishi kerak bo'ladi. Ishchan o'yinlar turlariga qarab , o'yinda qatnashayotganlarning ishga nisbatan munosabati orqali: g'oyalar generatori, ishlab chiquvchi, taqlid qiluvchi, bilimdon; tahlil qiuuvchi (analitik) bo'lishi; yangilikka munosabat orqali: faol, ehtiyotkor tanqidchi, konservator (eskilik tarafdori) bo'lishi; tutgan o'rniga qarab: tashkilotchi, muvofiqlashtiruvchi, umumlashtiruvchi, nazoratchi, trener va h.k. bo'lishi mumkin.

3. Muhokama va baholash bosqichida ekspertlar, o'yin ishtirokchilari, tomoshabinlar o'yinni tahlil qilish, muhokama qilish imokniyatiga ega bo'ladilar,

xayot bilan o'xshashlikka, o'quv fani bilan bog'liqlikka e'tibor beriladi va o'qituvchi tomonidan yakunlanib baholanadi.

Bahs – Munozara. o'quvchilarni tanlangan mavzu sohasida munozara qilishga o'rgatish, ularning bilimlarini chuqurlashtiradi, o'z fikrlarni asoslash qobiliyatini rivojlantiradi.

Munozarani o'tkazish uchun:

1. O'qituvchi baxs –munozara mashg'uloti uchun muammoli mavzu tanlaydi va o'quvchilari taklif etaldi.

2. O'qituvchi qatnashuvchilarga muammoni «Aqliy hujum» usuli bilan yechishni vazifa qilib yuklaydi va uni o'tkazish tartibini belgilaydi.

3. O'qituvchi «Aqliy hujum» vaqtida bildirilgan g'oya va fikrlarni yozma ravishda yozishni taklif etadi yoki ularni yozish uchun kotib tayinlaydi.

4. O'qituvchi o'quvchilarni ikki guruhga ajratadi va sinfni ikki tomoniga qator qo'yilgan stolar yoniga o'tqazadi va har bir guruh qatnashchilari qaysi nuqtai nazarni himoya qilishlarini belgilaydi. Shundan so'ng 1- guruh o'quvchilariga numerlangan varaqlar tarqatiladi va 5 – minut davomida o'zlari ma'qullayotgan nuqtai nazar foydasiga bitta dalilni yozish topshiriladi.

5. 1-guruh a'zolari tomonidan yozilgan varaqlar qarshi guruhlar shuriklariga beriladi. Ular sheriklarining dalillariga qarshi javob topishi va yozishi uchun hamda o'z qarshi dalillarini bayon qilishlari uchun 10 minut vaqt ajratiladi.

6. O'quvchilar bilimlarini aniqlash uchun dalillar almashtirishni 2-3 marta takrorlash yetarlidir.

7. Baxslarga yakun chiqarishning yaxshi shakli ikkala tomonga qaratilgan savodir: qarshi tomonning eng yaxshi dalil isbotlari qaysilari bo'ldi?

8. O'qituvchi tomonidan munozara qatnashchilarini baholash. Ammo bu haqda o'quvchilarni darsning boshidayoq ogohlantirishi kerak.